

**ՀՀ ՍՅՈՒՆԻՔԻ ՄԱՐԶԻ ՊԱՏՄԱԱՇԽԱՐՀԱԳՐԱԿԱՆ ԵՎ
ՍՈՑԻԱԼ-ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ**

Մարզկենտրոնը՝

ք. Կապան

Տարածաշրջանները՝

Կապան,

Գորիս,

Սիսիան,

Մեղրի

Քաղաքները՝

Կապան,

Գորիս,

Սիսիան,

Մեղրի,

Ագարակ,

Քաջարան, Դաստակերտ

Տարածքը	4 506 քառ. կմ
ՀՀ տարածքում մարզի տարածքի տեսակարար կշիռը	15.1%
Քաղաքային համայնքներ	7
Գյուղական համայնքներ	102
Քաղաքներ	7
Գյուղեր	127
Բնակչության թվաքանակը 2011թ. տարեվերջին	153.0 հազ. մարդ
այդ թվում՝	
քաղաքային	103.6 հազ. մարդ
գյուղական	49.4 հազ. մարդ
ՀՀ բնակչության ընդհանուր թվաքանակում մարզի բնակչության թվաքանակի տեսակարար կշիռը, 2011թ.	4.7 %
Քաղաքային բնակչության թվաքանակի տեսակարար կշիռը	67.7 %
Գյուղատնտեսական նշանակության հողեր	333 598 հա
այդ թվում՝ վարելահողեր	43 970 հա

ՀՀ Սյունիքի մարզը գտնվում է Հայաստանի Հանրապետության տարածքի հարավում: Մարզը հյուսիսից սահմանակից է ՀՀ Վայոց ձորի մարզին, հարավից՝ պետական սահմանով սահմանակից է Իրանին (սահմանի երկարությունը 42 կմ է), արևմուտքից՝ Նախիջևանին և արևելքից՝ Ադրբեջանին:

Օգտակար հանածոներով ամենահարուստ մարզն է: Դրանցից կարևորագույններն են՝ գունավոր (պղինձ, մոլիբդեն, ցինկ և այլ գունավոր) և թանկարժեք (ոսկի, արծաթ) մետաղների հանքաքարերը, ինչպես նաև ոչ մետաղային օգտակար հանածոների մի ամբողջ շարք (շինարարական և երեսապատման քարեր, բազալտային հումք, կրաքարի և այրվող թերթաքարերի, մարմարի, գրանիտի պերլիտի և դիատոմիտների պաշարներ):

Կապան քաղաքից հարավ՝ Ծավ գետի կիրճում գտնվում է աշխարհի ամենախոշոր բնական սուսինների ռելիկտային պուրակը, որը զբաղեցնում է զրեթե 120 հա տարածություն (ծառերի տարիքը հաշվվում է հարյուրամյակներով): Այդ եզակի պուրակի որոշ ծառերի տրամագիծը հասնում է 3 մ-ի, իսկ բարձրությունը՝ 30-35 մ-ի:

Ողջի գետի աջ ափին, անտառում է գտնվում Վահանավանքը (X-րդ դար)՝ պատմական Սյունիքի հոգևոր և մշակութային կենտրոններից մեկը, իսկ 25 կմ հեռավորության վրա՝ նեղ կիրճերով, թավուտ անտառներով **«Շիկահող» պետական արգելոցը:**

Ծովի մակերևույթից 3 250 մ բարձրության վրա՝ Կապույտ լճից սկիզբ է առնում **Մեղրի գետը**, իսկ Կապուտջուղ լեռան (3 905 մ) հալոցքաջրերից՝ Կապուտջուղ գետը, որի հետ Քաջարանից գետի միահյուսումից կազմավորվում է Ողջի գետը:

Մարզի ամենագրավիչ վայրերից մեկը, հայկական միջնադարյան ճարտարապետության հուշարձան **Տաթևի վանական համալիրն** է (IX դար), որտեղ 1390-1435թթ. գործել է Տաթևի նշանավոր համալսարանը:

2010թ.-ին շահագործման է հանձնվել 5.7 կմ երկարությամբ աշխարհի ամենաերկար **«Տաթևեր» ճոպանուղին** (առավելագույն բարձրությունը 380 մ), որն անցնում է Որոտան գետի կիրճով, ձգվում սարերի վրայով և Հալիձոր գյուղից հասնում Տաթևի վանական համալիր: Որոտանի կիրճում են գտնվում Տաթևի ՀԷԿ-ը՝ Որոտանի ՀԷԿ-երի կասկադի առաջնեկը և Շամբի ջրամբարը, որտեղից 18 կմ երկարությամբ թունելով ջուրը հասնում է Տաթևի ՀԷԿ-ի տուրբիններին:

Միսիան քաղաքից 6 կմ հեռավորության վրա է գտնվում **Շաքիի ջրվեժը**՝ Փոքր Կովկասի լեռների ամենախոշոր ջրվեժը (բարձրությունը 18 մ): Միսիան քաղաքից 3.2 կմ դեպի հյուսիս գտնվում է **«Զորաց քարեր» հուշարձանախումբը**, որը հայտնի է նաև Քարահունջ անունով: Այն մեգալիթյան դարաշրջանի (մ.թ.ա. 2-րդ հազարամյակ) ծնունդ է: Զորաց քարերը հանդիսանում են աշխարհում հայտնի հնագույն մեգալիթիկ համալիրներից և աստղադիտարաններից մեկը, հնդեվրոպական քաղաքակրթության քարե դարան-վկայարան, որի գաղտնիքները դեռևս բացահայտված չեն գիտության կողմից: Զորաց քարերը հաճախ անվանում են «հայկական Սթոունհենջ»՝ նկատի ունենալով, որ ուսումնասիրողների կարծիքով այստեղ ևս առկա է մեգալիթիկ աստղադիտարան:

ՀՀ Սյունիքի մարզը, գրավելով ռազմավարական և աշխարհաքաղաքական նշանակության կարևոր դիրք, ունենալով բնահումքային հարուստ պաշարներ, արտադրական մեծ ներուժ և հանդիսանալով ՀՀ ամենախոշոր վարչական ու տնտեսական մարզերից մեկը, միաժամանակ մնում է համեմատաբար քիչ բնակեցված և տնտեսապես թույլ յուրացված, ինչը մասամբ պայմանավորված է մայրաքաղաքից ունեցած մեծ հեռավորությամբ և տրանսպորտային հաղորդակցության այլընտրանքային միջոցների բացակայությամբ:

Մարզի տնտեսության ընդհանուր ծավալում գերակշռողը արդյունաբերության և գյուղատնտեսության ճյուղերն են: 2011թ.-ին մարզի տնտեսության հիմնական հատվածների տեսակարար կշիռները ՀՀ համապատասխան ճյուղերի ընդհանուր ծավալում կազմել են.

- արդյունաբերություն՝ 17.8 %,
- գյուղատնտեսություն 6.4 %,
- շինարարություն՝ 7.6 %,
- մանրածախ առևտուր՝ 0.9 %,
- ծառայություններ՝ 1.1 %:

Մարզի արդյունաբերության հիմնական ճյուղը հանքարդյունաբերությունն է և էլեկտրաէներգիայի արտադրությունը: Մարզում արտադրվող էլեկտրաէներգիայի գերակշիռ մասը բաժին է ընկնում Որոտանի ՀԷԿ-ի կասկադին:

Գյուղատնտեսությունը հիմնականում մասնագիտացած է **բուսաբուծության** (մասնավորապես՝ հացահատիկային մշակաբույսերի և կարտոֆիլի արտադրություն) և **անասնաբուծության** (մասնավորապես՝ խոշոր եղջերավոր անասունների բուծում) մեջ:

Բեռնաուղևորափոխադրումները մարզում իրականացվում են ավտոմոբիլային և էլեկտրատրանսպորտով (ճոպանուղի):

Մարզի տարածքով է անցնում Հայաստանն Իրանի հետ կապող ավտոմայրուղին, որն էական դեր ունի մարզի տնտեսության զարգացման գործում: 2008թ.-ին շահագործման է հանձնվել «Կապան-Ծավ-Մեղրի» ռազմավարական նշանակություն ունեցող ավտոմայրուղին, որը, որպես այլընտրանք «Կապան-Քաջարան-Մեղրի» միջպետական ճանապարհին՝ տեխնիկական ցուցանիշներով գերազանցում է վերջինիս:

Կապան քաղաքը (2011թ. տարեվերջ՝ 45.5 հազ. Բնակիչ) գտնվում է Խուստուփ լեռան ստորոտում (3 201 մ), հեռավորությունը Երևանից 301 կմ: Հանրապետության խոշոր արդյունաբերական քաղաքներից մեկն է:

Տնտեսության առաջատար ճյուղն արդյունաբերությունն է, ընդհանուր ծավալում գերակշռողը հանքարդյունաբերությունն է, որից կարևորագույններն են գունավոր և ազնիվ մետաղների արդյունահանումը: Որոշակի տեսակարար կշիռ ունեն նաև մշակող արդյունաբերությունը (սննդամթերքի, կարի, ոչ հանքային շինանյութերի, այլումինե և մետաղապլաստիկ իրերի, բնափայտի մշակման ու փայտե արտադրատեսակների, կահույքի և սարքավորանքի արտադրության) և էլեկտրաէներգիայի արտադրությունը:

Քաջարան քաղաքը (2011թ. տարեվերջին՝ 8.1 հազ. բնակիչ, գտնվում է Երևանից 327կմ հեռավորության վրա) ՀՀ գունավոր մետալուրգիայի կենտրոնն է՝ պղնձի և մոլիբդենի հզոր հումքային բազա հանդիսացող հազվագյուտ հանքավայրի շահագործման հիման վրա: Տնտեսության հիմնական և առաջատար ճյուղը հանքարդյունաբերությունն է: Քաղաքի տնտեսության մեջ իր բաժինն ունի նաև մշակող արդյունաբերությունը, որի մեջ հատկապես առանձնանում են սննդամթերքի և պատրաստի մետաղե արտադրատեսակների արտադրությունը:

Գորիս քաղաքի (2011թ. տարեվերջին՝ 23.1 հազ. բնակիչ, գտնվում է Երևանից 236 կմ հեռավորության վրա) տնտեսության հիմնական ճյուղը արդյունաբերությունն է: Հիմնականում զարգացած են էլեկտրաէներգիայի արտադրությունը, սննդամթերքի, մանածագործական արտադրատեսակների, կարի, այլումինե և մետաղապլաստիկ իրերի, բնափայտի մշակման ու փայտե արտադրատեսակների և էլեկտրասարքավորանքի արտադրությունները:

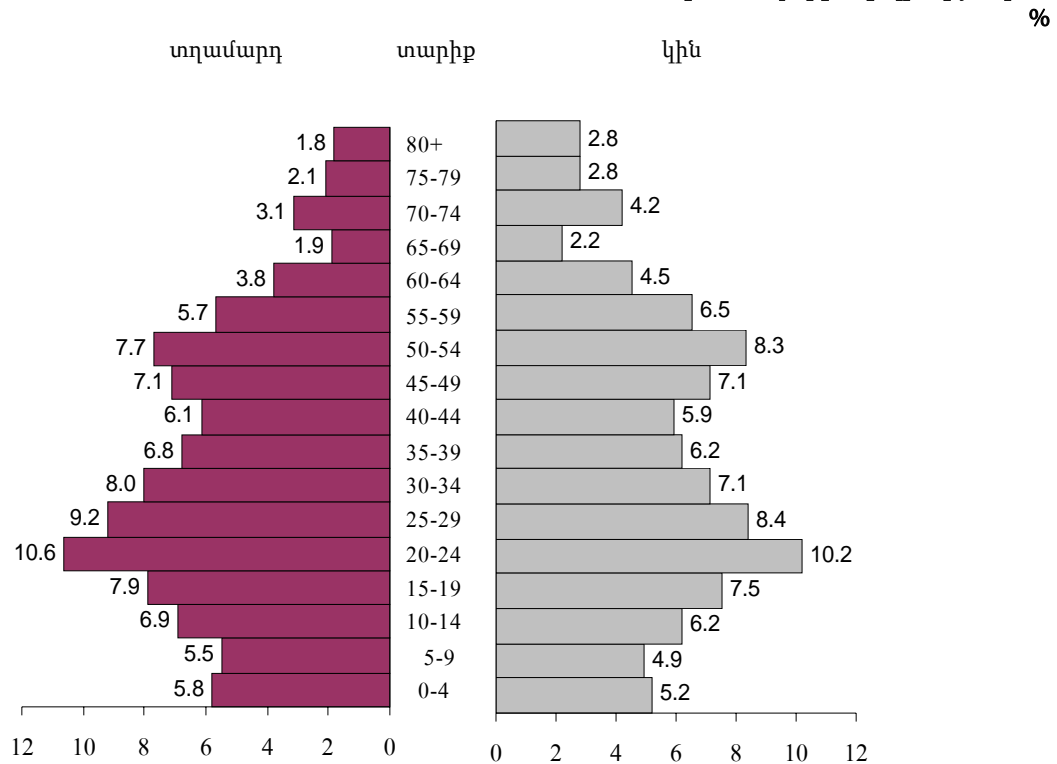
Միսիան քաղաքի (2011թ. տարեվերջին՝ 16.8 հազ. բնակիչ, գտնվում է Երևանից 206 կմ հեռավորության վրա) տնտեսության ծավալում գերակշռողը էլեկտրաէներգիայի արտադրությունն է, որոշակի տեսակարար կշիռ ունեն նաև սննդամթերքի և այլ ոչ մետաղական հանքային արտադրատեսակների արտադրությունները:

Դաստակերտ քաղաքի (գտնվում է Երևանից 226 կմ հեռավորության վրա) բնակչությունը 2011թ. տարեվերջին կազմել է 0.3 հազ. մարդ: Ներկայումս աշխատանքներ են տարվում պղնձի և մոլիբդենի հանքերը վերագործարկելու համար:

Մեղրի քաղաքի (2010թ. տարեվերջին՝ 4.8 հազ. բնակիչ, գտնվում է Երևանից 373 կմ հեռավորության վրա) տնտեսության ընդհանուր ծավալում գերակշռողը մշակող արդյունաբերությունն է: Որոշակի տեսակարար կշիռ ունեն էլեկտրաէներգիայի և մրգերի պահածոների ու հյութերի արտադրությունը:

Ագարակ քաղաքի (2011թ. տարեվերջին՝ 5.0 հազ. բնակիչ, գտնվում է Երևանից 385 կմ հեռավորության վրա) տնտեսության առաջատար ճյուղը հանքարդյունաբերությունն է, որից կարևորագույնը գունավոր մետաղների արդյունահանումն է: Քաղաքի տնտեսության զարգացումը կապված է պղնձամոլիբդենային արտադրության հետ: Ագարակում է գտնվում Հայաստան-Իրան սահմանային և մաքսային կետերը:

ՄՇՏԱԿԱՆ ԲՆԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆՆ ԸՍՏ ՏԱՐԻՔԱՅԻՆ ԽՄԲԵՐԻ, 2012թ. հունվարի 1-ի դրությամբ

ՄԱՆՐԱԾԱՆ ԱՌԵՎՏՐԻ ՕԲՅԵԿՏՆԵՐ

	Քանակը				
	2007	2008	2009	2010	2011
Մանրածախ առևտրի օբյեկտներ, ընդամենը այդ թվում՝	415	460	472	440	415
խանութներ	138	175	184	174	173
կրպակներ	248	246	244	219	196
գյուղատնտեսական արտադրանքի շուկաներ	3	3	1	1	1

	Քանակը				
	2007	2008	2009	2010	2011
սպառողական ապրանքների շուկաներ	2	4	5	4	4
առևտրի այլ օբյեկտներ	24	32	38	42	41

ԿՐԹԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

	Քանակը				
	2007	2008	2009	2010	2011
Պետական նախադպրոցական	55	51	46	49	50
Պետական հանրակրթական	123	124	125	123	121
Ոչ պետական հանրակրթական	1	1	-	-	-
Երաժշտական, արվեստի, գեղարվեստի դպրոցներ, մանկապատանեկան ստեղծագործական կենտրոններ	18	15	19	17	17
Պետական նախնական մասնագիտական (արհեստագործական) ուսումնական ¹	2	2	4	4	3
Պետական միջին մասնագիտական ուսումնական	8	8	8	8	7
Պետական բարձրագույն ուսումնական	1	1	1	1	1
Պետական բարձրագույն ուսումնական հաստատության մասնաճյուղ	2	2	2	2	2
Ոչ պետական բարձրագույն ուսումնական	2	2	1	1	1

ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐ

Համայնքի անվանումը	Բնակավայրի անվանումը	Մշտական բնակչության թվաքանակը 2012թ. հունվարի 1-ի դրությամբ, մարդ ¹
Կապան	ք. Կապան	45 470
Քաջարան	ք. Քաջարան	8 143
Գորիս	ք. Գորիս	23 101
Մեղրի	ք. Մեղրի	4 806
Ագարակ	ք. Ագարակ	4 929
Սիսիան	ք. Սիսիան	16 816
Դաստակերտ	ք. Դաստակերտ	301

ԳՅՈՒՂԱԿԱՆ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐ

	Համայնքի անվանումը	Բնակավայրի անվանումը	Մշտական բնակչության թվաքանակը 2012թ. հունվարի 1-ի դրությամբ, մարդ ^{**}
1	Ագարակ		176
2	Ալվանք		325
3	Ախլաթյան		596
4	Ակներ		1 373
5	Աղիտու		379
6	Աղվանի		86
7	Աճանան		157
8	Անգեղակոթ		2 028
9	Անտառաշատ		115

¹ Ներառյալ այն միջին մասնագիտական ուսումնական հաստատությունները, որոնք իրականացնում են նախնական (արհեստագործական) ծրագիր:

* Այստեղ և հետայսու՝ ՀՀ մարզերի քաղաքային համայնքների բնակչության թվաքանակը ներկայացվել է ՀՀ 2001թ. մարդահամարի հիմքով վարվող ընթացիկ հաշվառմամբ:

** Այստեղ և հետայսու՝ ՀՀ մարզերի գյուղական համայնքների այս տվյալների սկզբնաղբյուրը՝ գյուղական համայնքների կողմից տարեկան կտրվածքով ներկայացվող «Գյուղական բնակչության սեռատարիքային կազմը» պետական վիճակագրական հաշվետվություններն են: Այդ սկզբնաղբյուրներով ՀՀ 866 գյուղական համայնքների մշտական բնակչության թվաքանակների հանրագումարը ամբողջությամբ ըստ մարզերի ունի որոշակի շեղում բնակչության ընթացիկ հաշվառման համանուն տվյալներից, որոնք խարսխված են ՀՀ արդարադատության նախարարության և ՀՀ կառավարության առընթեր ՀՀ ոստիկանության վարչական ռեգիստրների տվյալների վրա (շեղումը՝ 01.01.2012թ.-ի դրությամբ ՀՀ մասշտաբով՝ կազմել է +4.7%): Շեղումը հիմնականում պայմանավորված է գյուղական համայնքների միջև խնդրո առարկա տեղեկատվության փոխանակման, համադրման և անվանական տվյալների մակարդակով ստուգաձևման համակարգի բացակայությամբ:

	Համայնքի անվանումը	Բնակավայրի անվանումը	Մշտական բնակչության թվաքանակը 2012թ. հունվարի 1-ի դրությամբ, մարդ **
10	Աշոտավան		658
11	Առաջաձոր		160
12	Արավուս		204
13	Արծվանիկ		564
14	Արևիս		74
15	Բալաք		190
16	Բարձրավան		147
17	Բնունիս		163
18	Բոնակոթ		2 159
19	Գեղանուշ	•Գեղանուշ •Գոմարան	291
20	Գեղի	•Գեղի •Գեղավանք •Կարդ •Կիցք •Վերին •Քարուտ	159
21	Գետաթաղ		209
22	Գորայք		443
23	Գուղեմնիս		41
24	Դավիթ Բեկ		798
25	Դարբաս	•Դարբաս •Շամբ	1 213
26	Եղեգ		107
27	Եղվարդ		273
28	Թանահատ		74
29	Թասիկ		284
30	Իշխանասար		280
31	Լեհվազ		652
32	Լեռնաձոր	•Լեռնաձոր •Կավճուտ •Մուսալլամ •Ներքին Գիրաթաղ •Վերին Գիրաթաղ	977
33	Լիճք		156
34	Լձեն		115
35	Լոր		416
36	Խորանց		47
37	Խնածախ		1 030
38	Խնձորեսկ		2 296
39	Խոզնավար		418
40	Խոտ		985
41	Ծավ	•Ծավ •Շիշկերտ	367
42	Օղուկ		450
43	Կաղնուտ		107
44	Կարճևան		251
45	Կոռնիձոր		1 251
46	Կուրիս		63
47	Հայիձոր		609
48	Հարթաշեն		740
49	Հարժիս		945
50	Հացավան		248
51	Չորաստան		58
52	Ճակատեն		127
53	Մուցք		359

	Համայնքի անվանումը	Բնակավայրի անվանումը	Մշտական բնակչության թվաքանակը 2012թ. հունվարի 1-ի դրությամբ, մարդ **
54	Ներքին Խնձորեսկ		317
55	Ներքին Խոտանան		72
56	Ներքին Հանդ		69
57	Նժդեհ	•Նժդեհ •Ցղունի	130
58	Նորաշենիկ		113
59	Նորավան		531
60	Նոր Աստղաբերդ	•Նոր Աստղաբերդ •Աջաբաջ •Գետիշեն •Ոչեթի	105
61	Նոնաձոր		127
62	Շաղատ		1 235
63	Շաքի		1 285
64	Շենաթաղ		402
65	Շիկահող		134
66	Շինուհայր		2 728
67	Շվանիձոր		307
68	Շրվենանց		78
69	Շուռնուխ	•Շուռնուխ •Աղբուլաղ •Վանանդ •Չորակ(Փայտամշակման գ.կ.)	195
70	Որոտան (Գորիսի տարածաշրջան)		309
71	Որոտան (Մխիթանի տարածաշրջան)		239
72	Չափնի		75
73	Սալվարդ		223
74	Սառնակունք		489
75	Սյունիք	•Սյունիք •Բարգուշատ •Դիցմայրի •Խորձոր •Սգնակ	1 297
76	Սպանդարյան		482
77	Սվարանց		269
78	Սրաշեն		88
79	Սևաքար		100
80	Վահրավար		42
81	Վաղատին		676
82	Վաղատուր		428
83	Վանեք		54
84	Վարդանիձոր	•Վարդանիձոր •Այգեձոր •Թխկուտ	296
85	Վարդավանք		98
86	Վերին Խոտանան		195
87	Վերիշեն		2 487
88	Տաթև		932
89	Տանձավեր		210
90	Տանձատափ		102
91	Տաշտուն		132
92	Տավրոս		86
93	Տեղ		2 528
94	Տոլորս		454

	Համայնքի անվանումը	Բնակավայրի անվանումը	Մշտական բնակչության թվաքանակը 2012թ. հունվարի 1-ի դրությամբ, մարդ **
95	Տորունիք		133
96	Ուժանիս		84
97	Ուլծ		593
98	Քաշունի		31
99	Քաջարան		215
100	Քարահունջ		1 307
101	Քարաշեն		570
102	Օխտար		80

**ՀՀ ՍՅՈՒՆԻՔԻ ՄԱՐԶԻ ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ 10 000 ԲՆԱԿԻՉ ՈՒՆԵՑՈՂ
ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ՄԻ ՇԱՐՔ ԲՆՈՒԹՅԱԳՐԻՉՆԵՐ, 2011թ.**

	Ընդամենը	նրանցից՝	
		կանայք ¹	տղամարդիկ ¹
Բնակչությունը, մարդ	10 000	5 029	4 971
Ծնվածներ, մարդ	104	52	52
Մահացածներ, մարդ	84	38	46
Ամուսնություններ	49	X	X
Ամուսնալուծություններ	8	X	X
Մեկ բնակչի ապահովվածությունն ընդհանուր բնակավայրերում, քառ.մ	27.3	X	X
Կրթության ոլորտ. հաճախումը կրթօջախներ, մարդ՝			
նախադպրոցական	262	131	131
հանրակրթական	1 160	588	572
Երաժշտական, արվեստի, գեղարվեստի դպրոցներ, մանկապատանեկան ստեղծագործական կենտրոններ	147	98	49
նախնական մասնագիտական (արհեստագործական)	17	3	14
միջին մասնագիտական	80	42	38
բարձրագույն մասնագիտական	135	66	69
Առողջապահության ոլորտ՝			
հաճախել են պոլիկլինիկա տարվա ընթացքում (հաճախումների քանակը)	53 379	...	...
Մարզիկներ, մարդ	120	25	95
Զբաղվածներ, մարդ	4 057	1 814	2 243
նրանցից՝ գիտական հիմնարկներում	-	-	-
նրանցից՝ գիտության դոկտոր	-	-	-
գիտության թեկնածուներ	-	-	-
ուսուցիչներ	163	131	32
բժիշկներ	19	...	...
միջին բուժանձնակազմ	53	...	...
Գործազուրկներ , մարդ	640	429	211
Սոցիալական ապահովության ոլորտ			
ընդամենը կենսաթոշակառուներ, տարեվերջի դրությամբ, մարդ	1 655	...	...
աղքատության ընտանեկան նպաստ և միանվագ դրամական օգնություն ստացող ընտանիքներ	221	X	X
Հաճախումների քանակը տարվա ընթացքում			
գրադարան	32 460	...	...
թատրոն	1 398	...	...
համերգ	-	-	-
թանգարան	327	...	...
Իրավական ոլորտ			
հանցագործության դեպքերի քանակը, տարվա ընթացքում	35	X	X
այդ թվում՝ ոչ մեծ ծանրության	19	X	X
միջին ծանրության	11	X	X
ծանր	6	X	X
առանձնապես ծանր	1	X	X

¹ Ցուցանիշները հաշվարկային են: